

УДК 347.941

DOI <https://doi.org/10.32782/apdp.v97.2023.2>*І. А. Боровська*

ПРЕЗУМПЦІЇ ТА ФІКЦІЇ ДОКАЗУВАННЯ ЯК СПЕЦІАЛЬНІ ЮРИДИЧНІ ЗАСОБИ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЇ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Постановка проблеми. Сучасні інтеграційні процеси, які відбуваються на міжнародному рівні, сприяють зближенню правових систем шляхом запозичення світового досвіду і приведення національного законодавства у відповідність до таких стандартів, які змогли б забезпечити реалізацію проголошених світових правових ідей у площині дотримання найвищих людських цінностей. Слід констатувати, що у цьому напрямку важливого значення набуває реформування вітчизняного цивільного процесуального законодавства шляхом його оптимізації та модернізації з метою побудови такої моделі вітчизняного цивільного процесу, яка здатна гарантувати своєчасний та ефективний захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави [1, с. 18].

Оптимізація цивільного процесу насамперед пов'язується із таким напрямом як розширення сфери дії процесуальної економії, а саме створення і удосконалення судових процедур, що сприяють збереженню ресурсів учасників судового процесу і суду при одночасному досягненні поставлених завдань і гарантій здійснення цивільної процесуальної діяльності [2, с. 126], а також забезпечення розгляду справи упродовж розумного строку шляхом застосування спеціальних юридичних засобів (інструментів).

Як слушно зазначає С. О. Кореєд, що процесуальна економія – це категорія, яка характеризується, з одного боку, таким станом цивільного процесуального регулювання, який дозволяє суду при мінімальній витраті засобів і зусиль забезпечити правильне і швидке вирішення спорів, а з іншого – результатом цивільної процесуальної діяльності, який зумовлюється найбільш повним і раціональним застосуванням процесуальних засобів відповідно до завдання і мети цивільного судочинства, тобто коли цивільну справу розглянуто правильно і в скорочені строки, при цьому з розумною економією сил і засобів [3, с. 130].

У світлі цієї проблематики варто наголосити, що внаслідок реформування вітчизняного цивільного процесуального законодавства суттєвих змін зазнав інститут доказів та доказування, у тому числі щодо розподілу обов'язку доказування між учасниками справи та кількісного розширення юридичних конструкцій, які сприяють прискоренню розгляду справи судом та є інструментом реалізації принципу процесуальної економії.

Відтак, певною мірою нового вигляду набули положення ЦПК України щодо розподілу обов'язку доказування і подання доказів у окремих категоріях справ, зокрема у справах, визначених частинами 2–4 ст. 81 ЦПК України.

Звернемо увагу також на зміну вектору правової реалізації принципу змагальності при здійсненні правосуддя у цивільних справах у межах компаративістич-

ного аналізу правового регулювання розподілу тягаря доказування між сторонами у ЦПК УРСР 1963 року, ЦПК України 2004 року у редакції Закону України № 1263-VII від 13 травня 2014 року (ст. 60), а також у редакції Закону України № 2147-VIII від 03 жовтня 2017 року, яким започатковано докорінне реформування цивільного процесуального законодавства.

Так, у ЦПК УРСР 1963 року до змін, внесених у 1996 році, положення щодо розподілу обов'язків доказування містили суто декларативний характер, оскільки можлива пасивність сторін змінювалася законодавчо закріпленням обов'язком суду зі своєї ініціативи витребувати докази, що можуть підтверджувати підстави позову та підстави заперечення проти позову, для всебічного, повного й об'єктивного дослідження обставин справи [4, с. 382].

У ЦПК України 2004 року спостерігається розширення змагальності цивільного судочинства шляхом запровадження загального безвиняткового правила розподілу обов'язків доказування та подання доказів, відповідно до якого кожна сторона зобов'язана довести ті обставини, на які вона посилається як на підставу своїх вимог і заперечень, крім випадків встановлених ЦПК України (ч. 1 ст. 60 ЦПК України у редакції Закону України № 1263-VII від 13 травня 2014 року).

Подальший розвиток правового регулювання обов'язків доказування між учасниками справи (після внесення змін у ЦПК України шляхом прийняття Закону України № 1263-VII від 13 травня 2014 року і до теперішнього часу) характеризується законодавчим закріпленням та подальшим розширенням спеціальних правил доказування при розгляді і вирішенні певних категорій справ.

Указані тенденції призвели до можливості відступлення від загального правила розподілу тягаря доказування та збільшення кола окремих процесуальних питань та дій, зміст яких опосередковується ймовірністю (припущенням) наявності чи відсутності юридичних фактів (обставин) і, які вважаються встановленими, якщо протилежне не буде доведене (спростоване) учасником справи та закріплення у законодавстві спеціальних юридичних конструкцій, якими встановлюється непідтверджений юридичний факт (обставина) з метою процесуальної економії витрат, пов'язаних з розглядом справи та зменшенням темпоральних меж розгляду справи судом і, таким чином, створили можливість застосування судом правових феноменів – презумпції і фікції доказування при розгляді і вирішення справи у порядку цивільного судочинства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика доказів та доказування при здійсненні правосуддя завжди становила значний науковий інтерес на різних етапах еволюційного розвитку права та була предметом наукових пошуків таких вітчизняних і зарубіжних учених як: Балюк М.І., Бичкова С.С., Грабовська О.О., Зейкан Я.П., Комаров В.В., Притика Ю.Д., Тertiшніков В.І., Фурса Є.І., Фурса С.Я., Цюра Т.В., Чезаре Баккарія, Чурпіта Г.В., Шевчук П.І., Штефан М.Й., Ярема А.Г. та ін.

Окремим питанням наукової розробки проблематики доказових презумпцій і фікції у цивільному судочинстві, їх місця у структурі доказування та сутності як спеціальних процесуальних засобів реалізації принципу процесуальної економії

у цивільному судочинстві приділялася увага такими науковцями як: Гулик А.Г., Коротед С.О., Кройтор В.А., Луспенник Д.Д., Ляшенко Р.Д., Черменов Д.В. та ін.

Водночас недостатньо розробленими залишаються питання юридичної природи доказових презумпції і фікції у цивільному судочинстві, їх змісту та ознак, зважаючи на відсутність єдиного підходу у вказаній проблематиці, а також окремі аспекти їх застосування як спеціальних юридичних інструментів процесуальної економії.

Вищезазначене опосередковується необхідністю наукових пошуків щодо поняття, юридичної природи доказових презумпції і фікції доказування у цивільному судочинстві, а також удосконалення механізму їх застосування у доказовій діяльності як спеціальних юридичних інструментів, що забезпечують процесуальну економію під час здійснення правосуддя у цивільних справах, що є **метою статті**.

Виклад основного матеріалу. Звертаючись до дослідження юридичної природи, сутності та механізму застосування презумпції і фікції доказування у цивільному судочинстві, а також напрямів розвитку теоретичних надбань у цій площині, слід з'ясувати генезу визначення поняття та змісту відповідних категорій у юридичній науці, а також їх інтерпретацію у сучасній доктрині цивільного процесуального права та у правозастосовній діяльності.

В історичному аспекті проблематика презумпції, її сутності, юридичної природи та можливості правозастосування бере свій виток з часів Стародавнього Риму. Юристи того часу активно використовували презумпцію в арсеналі процесуальних правил для перерозподілу тягара доказування [5, с. 8]. При цьому визначення юридичної природи презумпції та підходи до її правового застосування змінювалися залежно від певного історичного періоду розвитку права.

Цивільне та цивільне процесуальне законодавство не містить дефініції презумпції. Теоретичні доробки щодо визначення поняття та сутності відповідної правової категорії віднайшли своє місце у науковій доктрині та судовій практиці.

У теорії права презумпція розглядається як: сформульоване у законодавстві або (та) у акті застосування права, може допускати виключення, але умовно приймається за істину, поки не буде доведено протилежне [5, с. 8], «об'єктивоване закономірностями правового регулювання і нормативно закріплене припущення», яке зумовлює юридичні наслідки [6, с. 45].

Загалом позиції учених щодо юридичної природи презумпції і можливості її застосування у процесі доказування, в залежності від форми закріплення у правових нормах та семантичного аналізу їх змісту, можна диференціювати на два напрями розуміння досліджуваної категорії: 1) як особливої юридичної конструкції, яка існує у об'єктивній формі та є нормативним приписом», правовою нормою «нестандартного характеру», «закріпленим у правовій нормі припущенням» (пряма презумпція); 2) як правового явища, яке не формалізоване (безпосередньо не закріплене) у нормах права, але виводиться шляхом логічного умовиводу у процесі тлумачення правових норм, тобто у процесі їх правозастосування – «логічний умовивід» «припущення», «певне припущення» (непряма презумпція) [7, с. 46].

Водночас, більшість науковців схиляється до думки, що інтерпретування правової презумпції як припущення про існування юридичного факту є можливим лише при наявності його зв'язку з правовою нормою, у якій визначені умови для моделювання такого факту. Ми підтримуємо такий погляд, оскільки визначення презумпції доказування як «припущення» незалежно від прямого чи опосередкованого зв'язку з правовою нормою, з огляду на положення ч. 6 ст. 81 ЦПК України, відповідно до якої доказування не може ґрунтуватися на припущеннях, є досить спірним.

Відтак в основу відповідної класифікації презумпції (до прямої або непрямої) покладена її юридична конструкція [7, с. 45–46].

У науці цивільного процесуального права презумпція розглядається, головним чином, у світлі впливу на розподіл процесуальних обов'язків учасників справи у сфері доказування (тягаря доказування між сторонами).

Так, на думку багатьох науковців презумпція має нерозривний двоякий характер, що виявляється у поєднанні, з одного боку, процесуального правила, яке встановлює особливий порядок розподілу доказових обов'язків, а з іншого – можливе, ймовірне знання про існування якогось юридичного факту (дії, події) чи стану. При цьому змістом презумпції є інформація, що характеризується ймовірністю та можливістю її спростування [4, с. 384–385].

У розрізі питання диференціації презумпції доказування у цивільному процесуальному праві залежно від форми її закріплення, а також її застосування при здійсненні цивільного судочинства (прямої, що безпосередньо закріплюється в нормі права та непрямої, зміст якої прямо не закріплений, але виводиться безпосередньо шляхом правозастосування норми) варто звернути увагу на положення ч. 2–4 ст. 81 ЦПК України, у якій закріплена низка приписів, що містять прямі презумпції.

Так, за загальним правилом, на кожну сторону покладається обов'язок доведення тих обставин, на які вона посилається як на підставу своїх вимог або заперечень (ч. 1 ст. 81 ЦПК України). Винятком із указанного правила, є перерозподіл тягаря доказування на відповідача у справах про дискримінацію (ч. 2 ст. 81 ЦПК України), про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави (ч. 2 ст. 81 ЦПК України), щодо застосування керівником або роботодавцем чи створення ним загрози застосування негативних заходів впливу до позивача у зв'язку з повідомленням ним або його близькими особами про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень Закону України «Про запобігання корупції» іншою особою (ч. 3 ст. 81 ЦПК України). Такий перерозподіл можливий у випадку наведення позивачем фактичних даних, визначених в указаних нормах (у справах про дискримінацію – даних, які підтверджують, що дискримінація мала місце, а у справах про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави – фактичних даних, які підтверджують: 1) зв'язок активів з особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування; 2) необґрунтованість активів), що є умовою для презюмування факту порушення права, якщо відповідачем не буде доведено інше або не спростовано відповідні фактичні дані [7, с. 47–48].

У цій площині слід зазначити, що за наслідками реформування цивільного процесуального законодавства змінено норми права, якими регламентується обов'язок доказування і подання доказів – розширена низка положень, що містять презумпції (норми-презумпції), зокрема шляхом введення новели – перерозподілу обов'язку доказування у разі посилення учасника справи на невчинення іншим учасником справи певних дій або відсутність певної події (ч. 4 ст. 81 ЦПК України). У даному випадку суд може визнати обставину невчинення відповідних дій або відсутності події встановленою у разі ненадання доказів вчинення цих дій або наявності певної події іншим учасником, що сприяє економії зусиль учасників справи та темпоральних меж розгляду справи по суті.

Зважаючи на юридичну природу презумпції доказування як юридичної конструкції, застосування якої дозволяє суду у випадках, визначених законодавством, вважати фактичні обставини справи встановленими, якщо протилежне не буде доведено учасником справи, на якого покладається відповідний обов'язок, створює можливості для зменшення зусиль учасників справи і їх витрат, пов'язаних з розглядом справи, а також економії часу шляхом зменшення сукупності відповідних процесуальних дій, у тому числі збирання, подання доказів учасниками справи, оцінка їх судом.

На відміну від презумпції доказування, фікція як прийомом законодавчої техніки «не має виключно правового характеру» [8, с. 146], є категоріально не закріпленою у законодавстві та, зважаючи на особливості її правозастосування, може вважатися специфічною юридичною конструкцією. Існування такого правового феномену у сучасному праві головним чином обумовлюється необхідністю «забезпечення процесуальної економії юридичних засобів і зусиль суддів та учасників процесу при здійсненні правосуддя» [4, с. 386] та «заповнення юридичних прогалів» [9, с. 202].

У юридичній літературі під фікцією розуміється техніко-юридичний прийом, за допомогою якого: а) неіснуюче становище (відношення) оголошується існуючим і набуває загальнообов'язкового характеру внаслідок його закріплення в правовому приписі; б) штучно прирівнюються одна до другої такі речі, які в дійсності є різними або навіть протилежними [10, с. 308], засіб юридичної техніки, який передбачає закріплення в процесуальному законі як існуючого свідомо неправдивого положення, що має певне юридичне значення, з метою оптимізації процедури судового розгляду [11, с. 4].

У розрізі останньої сутнісної ознаки фікції як прийому юридичної техніки слід погодитися з точкою зору, висловленою І. Зеленко, що основною тенденцією законодавчого використання фікцій у Новому часі став перехід до технології процесуального регулювання, спрямованої на економію засобів доказування [12, с. 33].

Що стосується етимологічного значення відповідної правової категорії, під «фікцією» розуміється те, що не відповідає дійсності, не існує або видаване з певною метою за дійсне [13].

Якщо презумпції знаходять свій вияв у процесі доказування, можуть характеризуватися як засіб пізнання дійсності при доведенні наявності або відсутності фактів (обставин справи), які мають значення для вирішення справи та передбачають визна-

чений у законодавстві механізм їх спростування, а також у багатьох випадках мають пряме юридичне категоріальне закріплення, як-от «презумпція правомірності правочину» (ст. 204 ЦК України), «презумпція авторства» (ст. 435 ЦК України), або виводяться безпосередньо із змісту норм як, наприклад, презумпція батьківства у разі визначення походження дитини від подружжя, які перебувають у шлюбі (ст. 122 СК України), то фікція є завідомо ілюзорним юридичним фактом, який вважається встановленим за існування чітко визначених у нормі закону умов (випадків) і не є засобом пізнання дійсності у процесі доказування та є неспростовним.

Таким чином, закріплюючи доказову презумпцію законодавець виходить із більшого або меншого ступеня імовірності існування тієї чи іншої обставини. При формуванні фікцій законодавець виходить із того, що обставини, яка визначається існуючою, насправді немає (або навпаки). Тобто фікція відрізняється від презумпції відсутністю ймовірності факту, який стверджується [4, с. 386].

З аналізу положень ЦПК України вбачається, що відповідний прийом законодавчої техніки, що виявляється у прямому або опосередкованому закріпленні фікцій, використано у цивільному процесуальному законодавстві, зокрема у ч. 11 ст. 128, ч. 3, 5, 9 ст. 130, ч. 1, 3 ст. 131, ч. 7 ст. 272 ЦПК України.

Розглянемо окремі норми цивільного процесуального законодавства України, які містять відповідну юридичну конструкцію, та їх правозастосування під час здійснення цивільного судочинства.

Так, у науковій літературі у розрізі дослідження відповідного питання доволі часто зустрічається розгляд положень статей 130, 131 ЦПК України щодо порядку вручення судових повісток у випадку не виявлення особи (учасника справи) у місці проживання або неповідомлення учасником судового процесу про зміну місця проживання (перебування, знаходження) (відсутності заяви про зміну місця проживання або місцезнаходження) та неповідомлення про причини неявки учасника судового процесу у судові засідання, що у свою чергу створює правовий наслідок встановлення юридичного факту належного повідомлення учасника судового процесу, а також визнання судом причини нез'явлення у судові засідання неповажними. Також юридична конструкція, яка містить фікції, застосовується для вирішення відповідного питання у разі відмови адресата одержати судову повістку (ч. 9 ст. 130 ЦПК України), така особа вважається повідомленою. Таким чином, відмітка на судовій повістці про відмову адресата її одержати, незважаючи на існування факту того, що інформація про час та місце судового засідання або вчинення іншої процесуальної дії ним не отримана, визнається як встановлений юридичний факт належного повідомлення учасника судового процесу [14, с. 26].

Слід підтримати думку розробників досліджуваної проблематики, що норми, які закріплюють процесуальні фікції, є виключними, оскільки застосовуються замість норм, які містять загальний порядок розподілу обов'язків з доказування, а не доповнюють їх [4, с. 388]. Виключення із загального процесуального порядку пов'язуються із чітко визначеними у законодавстві умовами, за існування яких можливе застосування процесуальних норм-фікцій.

Із аналізу змісту досліджуваних вище положень ЦПК України, можна дійти висновку, що у структурі норм, у яких закріплені фікції, доволі часто використо-

ується слово «вважається». Водночас у цивільному процесуальному законодавстві існують норми, які мають опосередковане закріплення фікції [14, с. 27].

Варто погодитися з думкою процесуалістів, що у ЦПК України існує «ряд цивільно-процесуальних доказових правил, що знаходяться на межі фікції та презумпції, які судова практика фактично уже застосувала» і, зважаючи на недостатню їх урегульованість, неможливо їх визначити як фікцію чи презумпцію [4, с. 389].

У розрізі цього питання можна навести положення ч. 10 ст. 84 ЦПК України, відповідно до якої у разі неподання учасником справи з неповажних причин або без повідомлення причин доказів, витребуваних судом, суд залежно від того, яка особа ухиляється від їх подання, а також яке значення мають ці докази, може визнати обставину, для з'ясування якої витребувався доказ, або відмовити у його визнанні, або може здійснити розгляд справи за наявними в ній доказами, або, у разі неподання таких доказів позивачем, – також залишити позовну заяву без розгляду. У даному випадку відповідну норму скоріш за все можна розглядати як презумпцію доказування, адже судом припускається, що неподання доказу учасником справи (приховування ним доказу) є свідченням того, що факт (обставина), для з'ясування якого витребувався відповідний доказ судом, ймовірно дійсно існує (або такий факт (обставина) відсутній). Для визнання відповідної норми фікцією, переш за все, необхідно виходити із припущення існуючим завідомо не існуючого факту (відсутності факту, який стверджується, в дійсності). Але, водночас, така норма є неспростовним припущенням і містить спектр дискреційних повноважень суду, що обумовлюється значенням витребуваних доказів для справи та правового статусу особи, яка ухиляється від подання доказу [14, с. 27].

Висновки. У підсумку варто зазначити, що доказові презумпції і фікції є спеціальними юридичними конструкціями (засобами юридичної техніки), які спрямовані на оптимізацію цивільного процесу та реалізацію принципу процесуальної економії. Презумпція доказування у цивільному судочинстві є процесуальною категорією, яка безпосередньо закріплена у нормах права, або виводиться шляхом логічного умовиводу у процесі правозастосування норм права, визначається наявністю у змісті правової норми вказівки на фактичні дані (презюмовані факти), на підставі яких судом встановлюється доведеність існування обставин, що становлять предмет доказування, за умови недоведеності протилежного, характеризується ймовірністю і можливістю спростування та застосовується з метою перерозподілу тягара доказування між учасниками справи (покладення обов'язку доказування на одного із учасників справи) і, таким чином, економії їх зусиль та витрат. У свою чергу, фікція доказування характеризується низкою ознак, а саме: категоріально не закріплена у нормах цивільного процесуального права; не є засобом пізнання дійсності з метою встановлення обставин справи у процесі доказування, а є завідомо ілюзорним юридичним фактом, який вважається встановленим за існуванням чітко визначених у нормі закону умов (випадків); є неспростовною та застосовується судом при здійсненні судочинства з метою економії часу (дотримання темпоральних меж окремих стадій цивільного судочинства та процесуальних дій), і відповідно – відвернення затягування розгляду справи.

Література

1. Боровська І. А. Принцип процесуальної економії у цивільному судочинстві *Імплементація міжнародних стандартів у цивільне та господарське судочинство України* : матеріали п'ятого науково-практичного круглого столу (м. Київ, 7 травня 2022 року). Київ, 2022. С. 18–22.
2. Гулик А. Поняття оптимізації цивільного судочинства: огляд концептуальних підходів. *Публічне право*. № 2 (38). 2020. С. 121–127.
3. Короед С. О. Процесуальна економія як передумова ефективності цивільного судочинства. *Електронне наукове фахове видання «Порівняльно-аналітичне право»*. 2013. № 3-1. С. 128–131.
4. Цивільне судочинство України: основні засади та інститути. Монограф. / [В. В. Комаров, К. В., Гусаров, Н. Ю. Сакара та ін.]; за ред В. В. Комарова. Х. : Право, 2016. 848 с.
5. Ляшенко Р. Д. Презумпції у праві : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2011. 234 с.
6. Косович В. М. «Правові припущення» як засіб створення досконалих нормативно-правових актів України. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2013. Вип. 64 (4). Правознавство. С. 44–52.
7. Боровська І. А. Презумпції доказування у цивільному процесі. *Актуальні питання та перспективи рекодифікації цивілістичного законодавства України* : матеріали наук.-практ. круглого столу (Київ, 16 квітня 2021 р.). Київ, 2021. С. 45–49.
8. Балюк М. І. Практика застосування цивільного процесуального законодавства України (цивільний процес у питаннях і відповідях) : коментарі, рекомендації, пропозиції. Х. : Харків юрид., 2008. 708 с.
9. Іванський А. Й. Роль юридичних фікцій у регулюванні відносин фінансово-правової відповідальності. *Форум права*. 2008. № 3. С. 202–207.
10. Загальна теорія держави і права : підруч. для студ. юрид. вищ. навч. заклад. / [М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.]; за ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина. Х. : Право, 2009. 584 с.
11. Черменов Д. В. Юридичні презумпції та фікції у цивільному процесі України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Одеса, 2015. 20 с.
12. Зеленко І. П. Поняття та значення юридичної фікції як правового та соціального інструменту. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. Вип. 6-1. С. 32–35.
13. Словник української мови : в 11 томах. Т. 10, 1979. С. 590. URL: <http://sum.in.ua/p/10/590/2>.
14. Боровська І. А. Фікції доказування у позовному провадженні цивільного судочинства. *Правотно-правові механізми захисту прав людини* : матеріали між кафедрального науково-теоретичного круглого столу (Київ, 10 грудня 2021 року). Київ, 2021. 152 с. С. 24–28.

Анотація

Боровська І. А. Презумпції та фікції доказування як спеціальні юридичні засоби процесуальної економії у цивільному судочинстві. – Стаття.

Стаття присвячена дослідженню окремих аспектів реалізації принципу процесуальної економії у доказовій діяльності суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин. Зокрема, з'ясуванню юридичної природи та змісту доказових презумпцій і фікцій як засобів процесуальної економії, їх місця у структурі доказування, а також проблемним питанням застосування судом указаних юридичних конструкцій при здійсненні правосуддя у цивільних справах.

У статті розглядаються історичні витоки визначення поняття та змісту презумпцій і фікцій доказування у юридичній науці, а також їх інтерпретація у сучасній доктрині цивільного процесуального права та у правозастосовній діяльності. У межах компаративістичного аналізу положень вітчизняного цивільного процесуального законодавства на різних етапах його розвитку окрема увага приділяється нормам, якими регламентовано спеціальні правила розподілу доказових обов'язків при розгляді і вирішенні певних категорій справ у порядку цивільного судочинства та тенденції розширення таких норм.

З'ясовано, що оптимізація цивільного процесу у вказаному напрямі, призвела до можливості відступлення від загального правила розподілу тягара доказування та застосування судом презумпцій і фікцій доказування при розгляді і вирішенні справ у порядку позовного провадження цивільного судочинства.

У розрізі питання диференціації презумпцій доказування у цивільному процесуальному праві залежно від форми її закріплення на прямі та непрямі презумпції, здійснюється аналіз чинного цивільного процесуального законодавства України, у якому закріплена низка приписів, що містять прямі презумпції. Окрема увага приділена дослідженню норм-фікцій, виокремленню ознак фікції,

а також особливостям застосування указаних юридичних конструкцій під час здійснення цивільного судочинства з метою процесуальної економії.

На підставі наукових пошуків, шляхом аналізу положень цивільного процесуального законодавства України та правової доктрини, наведено власну точку зору щодо визначення поняття та змісту презумпції та фікції доказування.

За результатами проведеного дослідження вироблено висновки.

Ключові слова: докази та доказування, тягар доказування, оцінка доказів, подання доказів, фактичні дані, засоби доказування, цивільне судочинство, принцип процесуальної економії.

Summary

Borovska I. A. Presumptive evidence and legal fiction as specific legal remedies of judicial economy in the civil proceedings. – Article.

The article is devoted to research of certain aspects of judicial economy implementation in the entities evidential activity process of civil judicial legal relationships. In particular, understanding of the legal nature and content of presumptions and fictions, their place in the structure of proof, as well as the problematic issue of the court application of the specified legal constructions in the civil judicial proceedings.

The article deals with the historical origins of the presumptive evidence and legal fiction concept in legal science, as well as their definition by modern civil adjective law doctrine and by law enforcement activities. Within the comparative analysis of provisions from the national civil procedural legislation during different stages of its development, special attention is paid to the norms that regulate the specific rules of the division of evidentiary responsibilities in the consideration and resolution of particular cases in the order of civil proceedings and extension of the law. Elucidated the optimisation of civil process in that direction has led to the possibility of deviating from the general rule of the burden of proof and implementation of court application of presumptions and fictions in the consideration and resolution cases through civil court proceedings.

In the context of differentiation the presumption of evidence in the civil adjective law scientific research distinguish direct and indirect presumptions depending on the form, an analysis of the current civil procedural legislation of Ukraine has been conducted, it's includes a number of prescriptions with the direct presumptions. Special attention is given to exploration of fiction norms, the identification of features of fiction, as well as the peculiarities of its legal structures force during civil proceedings in order to procedural economy.

Based on scientific studies by analysing provisions of civil procedural legislation of Ukraine and legal doctrine the own point of presumptive evidence and legal fiction concept has been developed.

According to the results of the conducted research, respective conclusions have been formulated.

Key words: evidence and proof, burden of proof, evidence appraisal, representation of evidence, factual background, means of proof, civil proceedings, principle of judicial economy.